67070364.BS1
5.12.2007

Kristiinankaupungin kaupunki

Karhusaaren alueen kaavoitus

Rakennuskantainventointiraportti

Competence. Service. Solutions.

Sisältö

1 JOHDANTO 2

1.1 Alueen sijainti ja yleiskuvaus 2
1.2 Selvityksen menetelmät ja vaiheet 3

2 SUOJELUKOHTEET, AIKAISEMMAT SELVITYKSET JA SUUNNITELMAT 4

2.1 Suojellut kohteet 4
2.2 Kohteet valtakunnallisissa kulttuuriympäristö- ja maisema-alueselvityksissä 4
2.3 Merkittävät kulttuuriympäristöalueet ja –kohteet maakuntakaavassa 4

3 ALUEEN HISTORIAA 5

3.1 Kristiinankaupungin perustaminen 5
3.2 Karhusaaren alueen historia 5
3.3 Skatan alueen historia 6

4 YHTEENVETO RAKENNUSINVENTOINNIN TULOKSISTA 8

5 LÄHTEET 12

Liitteet

Liite 1 Inventointikohdekartta

Copyright © Pöyry Environment Oy

1 JOHDANTO

Karhusaaren alueen vanhan rakennuskannan inventointi on laadittu asemakaavoituksen perusselvitysaineistoksi. Alueen asemakaavoitus on laitettu vireille keväällä 2007. Inventoinnin tavoitteena on antaa kaavoitustyötä varten riittävä pohjatieto alueen rakennuskulttuurin ominaisuuksista ja arvoista. Inventoinnin on laatinut Kristiinankaupungin kaupungin toimeksiannosta Pöyry Environment Oy:n Seinäjoen toimisto, jossa työstä ovat vastanneet inventoijat ark.yo Leena Aunio ja ympäristötekniikan ins. AMK Annukka Rajala sekä inventoinnin ohjaajana toiminut ark.yo Juha-Matti Märijärvi.

Inventointiraportti sisältää lyhyen yleiskuvauksen alueesta, tiedot aiemmista selvityksistä ja suunnitelmista, yhteenvedon rakennusinventoinnin tuloksista sekä kohdekohtaiset inventointitiedot.

Raportin ja inventointien valokuvat ovat ottaneet Leena Aunio ja Annukka Rajala.

1.1 Alueen sijainti ja yleiskuvaus

Inventoitava alue sijoittuu Kristiinankaupungin lounaispuolelle meren ympäröimälle niemelle. Alue rajautuu Pohjolan Voiman voimalaitosalueeseen. Selvitysalueen läpi johtaa maisemaa jakava voimajohtolinja voimalalta pohjoiseen.

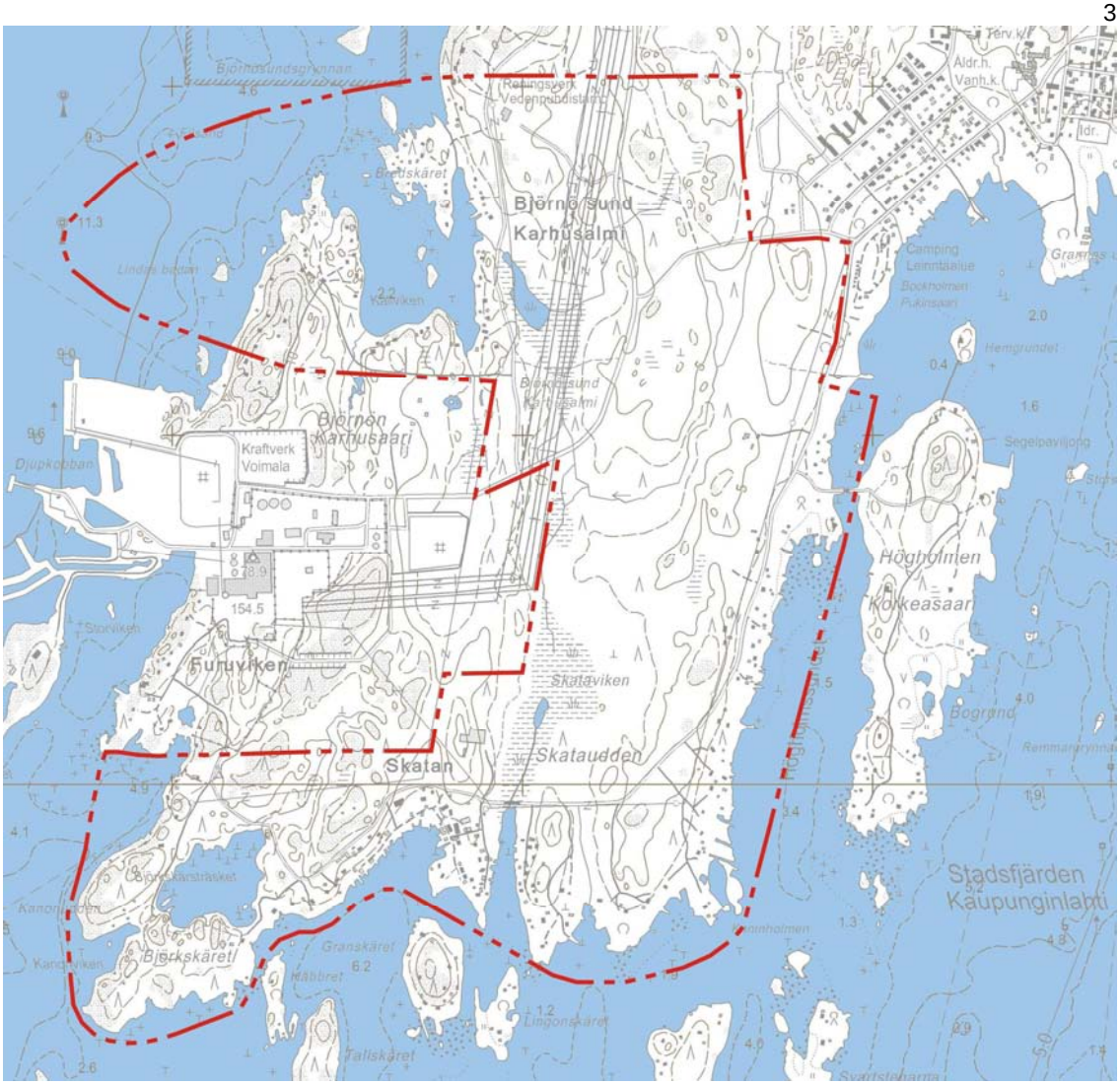
Voimalaitosalueella on kaksi laitosta. Kristiina 1 on öljyä energianlähteenä käyttävä voimalaitos, joka valmistui vuonna 1974. Vuonna 1989 alueelle rakennettiin hiilivoimalaitos Kristiina 2. Lisäksi voimalaitoksella on oma satama, Karhusaaren satama. Satama-alueella sijaitsee myös 3 tuulivoimalaitosta, jotka valmistuivat alkuvuodesta 2004.

Karhusalmessa, inventointialueen pohjoisosassa sijaitsee Kristiinankaupungin kunnallinen jätevedenpuhdistamo.

Suunnittelualueella on havaittavissa maankohoamisesta johtuvia vaikutuksia. Skatauddenin eteläisessä osassa on Puolukkasaari, joka on kasvanut kiinni mantereeseen. Björkskärsträsketin lampi on entistä merenlahtea ja pohjoisosassa sijaitseva Bredskär on entinen saari. Karhusalmi on kasvanut umpeen liittäen Karhusaaren mantereeseen.

Inventointialueen rakentaminen on keskittynyt ranta-alueille. Alueella on loma-asutusta, pääosin pieniä kesämökkejä ja rantasaunoja lukuun ottamatta Skatan aluetta jossa on myös ympärivuotista asutusta. Skatassa toimii kalastus- ja kalanviljely-yritys ja alueella on ollut myös turkistarhausta, mutta tarha on lopettanut toimintansa.

Copyright © Pöyry Environment Oy

Kuva 1. Alueen sijainti

1.2 Selvityksen menetelmät ja vaiheet

Ennen varsinaisen inventoinnin aloittamista inventoijat ja inventoinnin ohjaaja tekivät alueelle 11.9.2007 maastokäynnin, jossa arvioitiin alueen rakennusten inventointitarvetta asemakaavoituksen kannalta. Maastokäynnin perusteella valittiin asemakaavoitusta varten inventoitavat kohteet, kaikkiaan 45 kohdetta. Inventoitaviksi kohteiksi valittiin 1960-lukua vanhemmat rakennukset sekä muutamia alueelle tyypillisiä 1960-luvun rakennuksia.

Inventoinnista tiedotettiin asukkaita lehtijutulla sekä inventoitavien kohteiden omistajille lähetetyillä inventointitiedotteilla.

Inventoinnin maastotyöt tehtiin 12.9. – 14.9.2007 sekä 25.9. – 28.9.2007 välisenä aikana. Inventoijat kiersivät kohteet läpi ja kirjasivat havainnot kohteesta ja ympäristöstä ylös. Kohteet valokuvattiin digikameralla. Inventointikäynnillä kohteen rakennuksista selvitettiin muun muassa ikä, rakennustapa ja –tyyppi, materiaalit, erityispiirteet ja mahdollisuuksien mukaan myös käyttöhistoriaa. Inventointi koski pääosin rakennusten ulkoasua. Vain muutamissa kohteissa käytiin sisätiloissa. Inventoitavan kohteen historiaa selvitettiin haastattelemalla alueen asukkaita sekä

Copyright © Pöyry Environment Oy

rakennusten omistajia mahdollisuuksien mukaan, tutkimalla itse rakennuksia ja perehtymällä paikallishistorialliseen lähdemateriaaliin, vanhoihin karttoihin ja kirjallisuuteen.

Inventointitiedot tallennettiin Museoviraston ja Länsi-Suomen ympäristökeskuksen hallinnoimaan KIOSKI-tietokantaan, josta ne ovat viranomaisten, tutkijoiden ja kunnan käytettävissä. Tietokannan inventointitiedot koottiin myös asemakaavan rakennusinventointiraportin liitteeksi. Kohteista otetut digikuvat tallennettiin tietokantaan järjestelmän edellyttämässä kuvakoossa. Alkuperäisessä koossa olevat valokuvat tallennettiin CD-rom levykkeelle kohteittain järjestettynä.

Alueen kohteista neljä on inventoitu Pohjanmaan museon toimesta alueen rantayleiskaavoituksen yhteydessä (rantayleiskaava vahvistettu 9.11.2000). Kyseisten kohteiden osalta tiedot on tarkistettu ja täydennetty.

2 SUOJELUKOHTEET, AIKAISEMMAT SELVITYKSET JA SUUNNITELMAT

2.1 Suojellut kohteet

Suunnittelualueen kohteista neljä Puolukkasaaren alueelta on inventoitu Pohjanmaan museon toimesta alueen rantayleiskaavoituksen yhteydessä (rantayleiskaava vahvistettu 9.11.2000). Kohteista kolme on suojeltu sr-merkinnällä ja yksi s-merkinnällä.

2.2 Kohteet valtakunnallisissa kulttuuriympäristö- ja maisema-alueselvityksissä

Rakennettu kulttuuriympäristö, valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt (Museovirasto, Ympäristöministeriö 1993)–julkaisun mukaan suunnittelualueella ei ole valtakunnallisesti merkittäviä kohteita.

2.3 Merkittävät kulttuuriympäristöalueet ja –kohteet maakuntakaavassa

Pohjanmaan maakuntakaava on valmisteilla. Suunnittelualueella Skatan ja suunnittelualueen pohjoispuolella sijaitseva Leppäsalmi ovat maakuntakaavan esiselvityksen mukaan maakunnallisesti ja seudullisesti merkittäviä kulttuuriympäristöjä. Kyseiset alueet ovat maakuntakaavaehdotuksessa 24.9.2007 osoitettu kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta arvokkaiksi alueiksi.

Maakuntakaavan valmistumiseen saakka alueella on voimassa Pohjanmaan seutukaava vuodelta 1995. Suunnittelualueella Skatan ja lähettyvillä sijaitseva Leppäsalmi on seutukaavassa osoitettu kulttuurimaisema-alueiksi, jotka ovat alueen päämaankäyttöä täydentäviä, joskus useita aluevarauksia ja maankäyttömuotoja sisältäviä osa-alueita, joilla pyritään alueen rakennusperinteen ja kokonaisuuden säilyttämiseen.

Copyright © Pöyry Environment Oy

3 ALUEEN HISTORIAA

3.1 Kristiinankaupungin perustaminen

Kristiinankaupungin perusti vuonna 1649 Suomen kenraalikuvernööri Pietari Brahe kaupankäynnin edistämiseksi. Kruunu halusi perustaa uuden kaupungin sinne, missä oli ennestään paljon kaupankäyntiä. Tällä pyrittiin lopettamaan laiton maakauppa ja kehittämään kaupankäyntiä kruunun näkemysten mukaisesti.

Tulevan kaupungin paikaksi valittiin Koppön saari. Koppö ei kuitenkaan ollut enää saari vaan oli maankohoamisen johdosta muuttunut niemeksi. Se sijaitsi sopivalla ja edullisella paikalla Närpiön, Tiukan ja Lapväärtin pitäjien rajamailla, ja seudulta oli jo pitkän aikaa lähtenyt aluksia kohti Tukholmaa. Koppön vieressä avautui lahti (nykyinen Kaupunginlahti), jossa vesi oli syvää. Lahti oli myös suojassa pohja- ja etelätuulilta joten siihen oli hyvä ankkuroitua.

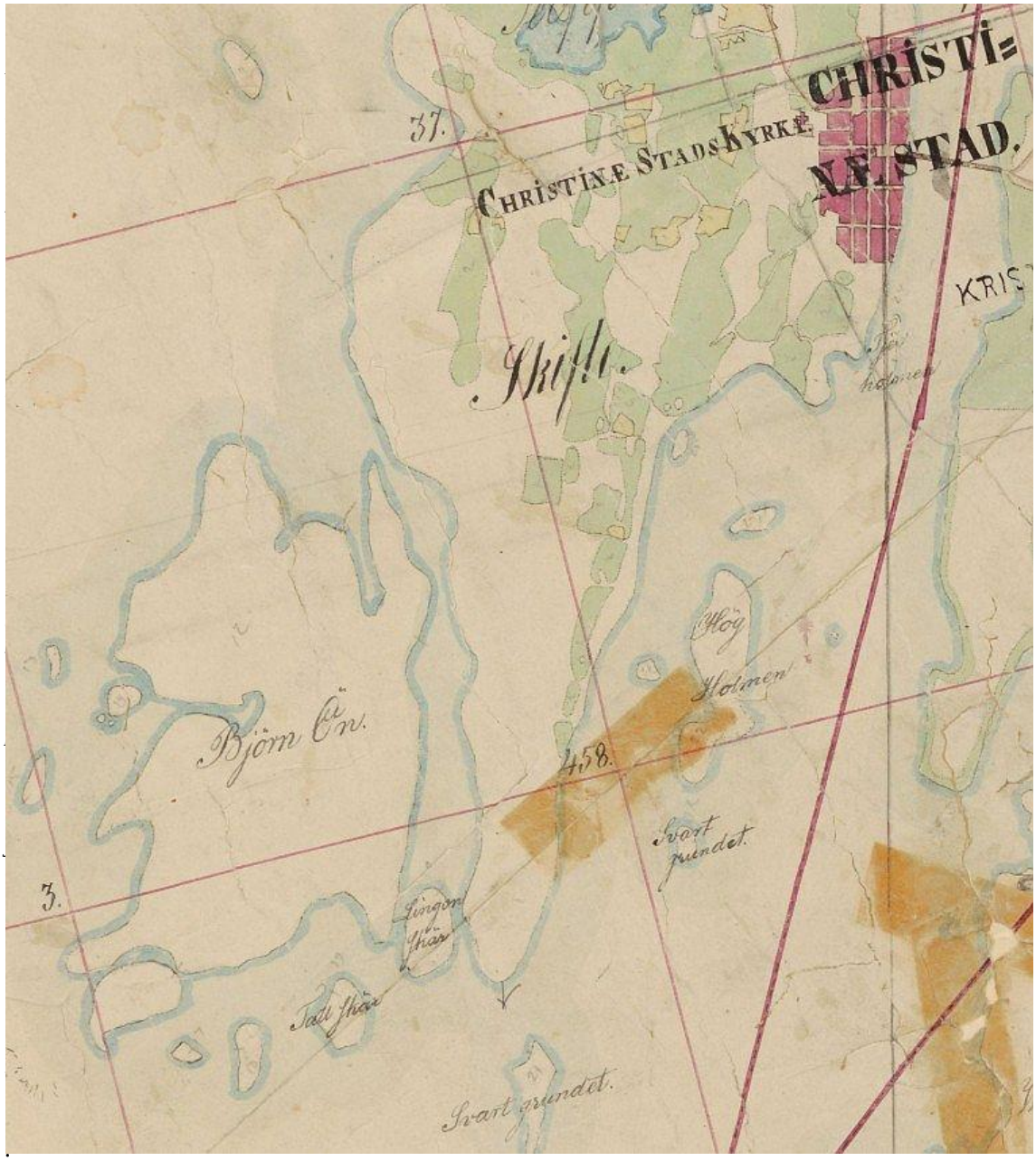
3.2 Karhusaaren alueen historia

Koppön lounaispuolella sijaitsi Björnön, Karhusaari, jota erotti Koppöstä leveähkö, muutaman metrin syvyinen salmi Björnösund, Karhusaaren salmi. Vanha Pohjois-Suomesta etelään johtava saaristoväylä kulki todennäköisesti Karhusaaren salmen kautta. Tästä syystä on oletettu, että sen rannalle oli mahdollisesti rakennettu yksinkertaisia taloja tai aittoja. Karhusaaren salmen laivaväylä on mainittu jo vuonna 1784, kun keskusteltiin sen syventämisestä. Laivaväylä on ollut yksi vanhimmista laivaväylistä Kristiinankaupunkiin. Lisäksi noin 1700-luvulta olevassa kartassa mainitaan ”Karhusaaren salmi, jonka läpi voidaan soutaa useimmilla veneillä”.

Myös Björnön saari tarjosi merenkulkijoille suojaisia ankkuripaikkoja saaren pohjoispuolella ja eteläpuolella sijaitsevista lahdista. Pohjoispuolen lahtea kutsutaan nykyään nimellä Källviken, Karhusaaren eteläosassa sijaitseva Björkskärsträsket on taas merenlahden jäänne.

Karhusaaren alueen ympäristö on hyvin kivikkoista ja rannat ovat kallioisia. Kuuleman mukaan Karhusaaren kivikoita ovat aikoinaan käyttäneet hyväkseen viinan salakuljettajat, joille kivikkoinen maasto tarjosi hyviä piilopaikkoja.

Copyright © Pöyry Environment Oy

Pitäjänkarttta vuodelta 1846. Kuvassa vasemmalla Karhusaari. Lähde:Kansallisarkiston digitaaliarkisto.

3.3 Skatan alueen historia

Suunnittelualueen eteläosassa sijaitseva Skatan alue on pääosin kesähuvila-aluetta. Aikoinaan Skatan alueella tärkein elinkeino oli kalastus. Lisäksi hoidettiin karjaa. Tyypillistä oli, että kalastajat asuivat kesäkauden lähellä kalavesiä ja talvisin he asuivat kaupungin keskustassa alempiluokkaisten asuinalueella. 1800-luvulla alueella toimi myös köysipunomo, jota hoitivat Anders Henrik ja Lena Vinqvist.

Lingonskäruddenilla (Puolukkasaari) oli jo 1700-luvulla kalastusyhteiskunta. Alueelle rakennettiin 1800-luvulla useita kalastusmökkejä ja kesähuviloita, joista useat olivat kaupungin yläluokkaisten. Alueella oli esimerkiksi usealla kapteenilla kesähuvila. Kaupungin porvarit tulivat vapaa-ajallaan alueelle kalastamaan ja viettämään aikaa.

Copyright © Pöyry Environment Oy

Heillä oli myös maanviljelystä varten tiluksia, ainakin nykyisen Skatantien viereisillä ranta-alueilla.

Lingonskäruddenilla sijaitsee muun muassa kapteeni Wilhelm Hagenin kesähuvila, ”Necken”, joka on rakennettu 1897. Entinen kalkkimakasiini, joka siirrettiin alueelle 1913, on myös säilynyt. Luotsi Sundmanin mökissä 1800-luvun alusta on erinomaisesti säilynyt sen alkuperäinen luonne. Puolukkasaaren länsirannalta osti kultaseppä Sandelin vuonna 1897 kalastusmökin, jonka hän remontoi.

Ensimmäinen Skatan alueelle johtava tie rakennettiin 1900-luvun alussa ja se kulki rannan myötäisesti ja loppui nykyisen Norrgrannin (Skatantie 280) tonttiin. Nykyinen tie valmistui 1970-luvulla.

Ensin Skataksi kutsuttiin nykyistä Skatauddenin aluetta. Kun Skatauddenin ja Skatan alueiden välille, Skatavikenin yli rakennettiin silta 1900-luvun alussa, ruvettiin vasta nykyistä Skatan aluetta kutsumaan sillä nimellä ja vanha Skatan muuttui Skatauddeniksi.

Skatan alueen länsipuolella on alue, jota nimitetään Kanonuddeniksi. Nimensä alue on saanut Krimin sodan (1854-1856) aikaisista tapahtumista. Englantilaiset olivat sytyttäneet telakoita ja aluksia tuleen Oulussa ja Raahessa. Kristiinankaupungin asukkaat pyrkivät estämään samanlaisia tapahtumia omassa kaupungissaan. Aluksia vietiin Pohjoislahdelle suojaan, naiset ja lapset lähtivät kaupungista turvaan Tiukkaan ja Lapväärttiin. Omaisuutta piilotettiin latoihin ja riihiin. Karhusaaren eteläiselle niemekkeelle tehtiin tähystyspaikka, josta oli tarkoitus varoittaa kaupungin asukkaita, jos vihollisaluksia nähtäisiin. Kristiinalaisilla oli käytössään kanuunoita, jotka vietiin Björkskärsträsketin lähettyvillä sijaitsevan lahden rantaan. Vihollisalusten tultua kanuunoita ei kuitenkaan tarvinnut käyttää, koska kodinturvajoukot soutivat veneillään alusten luo neuvottelemaan, ja asia saatiin keskustelemalla hoidetuksi.

Vapaussodan aikana venäläiset joukot ottivat käyttöönsä useita Skatavikenin rannalla sijaitsevia kesähuviloita. Skatavikenin (Lingonskärudden) huviloista oli hyvät näköalat satamaan johtavalle väylälle, ja tästä syystä niitä pidettiin sotilaallisesti merkittävinä.

Copyright © Pöyry Environment Oy

4 YHTEENVETO RAKENNUSINVENTOINNIN TULOKSISTA

Kohdealueen rakennukset ovat suurimmaksi osaksi pieniä kesäasuntoja ja rantasaunoja. Pihapiirissä on usein myös vaja ja huussi. Kivisillä rannoilla on laitureita ja aallonmurtajia. Rakennuskanta on tyyliltään ja iältään vaihtelevaa.

Suunnittelualueella on eniten 1950-1960-luvun rakennuskantaa. Vanhimmat rakennukset ovat 1800-luvulta. Rakennukset ovat tavallisesti harjakattoisia ja useimmiten punamullattuja. Lisäksi alueella on useita valkoiseksi tai keltaiseksi maalattuja rakennuksia. Rakennukset ovat yksikerroksisia muutamaa kaksikerroksista 1800-luvun lopun ja 1930-luvun huvilaa lukuun ottamatta. Rakennukset on usein varustettu kuisteilla, jotka ovat joko pitkiä, koko julkisivun mittaisia tai yksinkertaisia pieniä avokuisteja.

Kalastus ja saaristo ovat luoneet perustan Skatan ja Skatauddenin alueen rakentamiselle. Suunnittelualueen pohjoisosassa maisemaan vahvasti vaikuttava tekijä on länsiosan korkeat lohkarekivirannat.

Högholmsundetin rantarakentaminen

Suunnittelualueen itäreunalla, Högholmsundetin rannalla on tiivistä loma-asutusta. Myös rantaa seurailevan Skatantien länsipuolella on muutamia rakennuksia. Suurin osa rakennuksista on jälleenrakennuskaudelta. Lisäksi alueella on 1960-luvun rakennuksia sekä uudempaa rakennuskantaa. Skatantien itäpuolta reunustaa pitkä kuusiaita ja useasti pihaan johtavan tien päässä on portti tai portinpylväät. Rakennukset sijaitsevat usein lähellä tietä ja julkisivut on suunnattu rantaa kohden. Skatan aluetta lähestyttäessä Skatantie erkanee rannasta eikä näköyhteyttä rantaan enää ole.

Copyright © Pöyry Environment Oy

Skataudden ja Puolukkasaari

Skatauddenin alueella rakennuskanta sijaitsee rannan läheisyydessä Skatantiehen liittyvien teiden päissä sekä Puolukkasaaren alueella, joka on entinen saari Skatavikenin itäpuolella. Alueella on pääosin vanhaa rakennuskantaa 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta. Lisäksi alueella on rakennuksia jälleenrakennuskaudelta sekä uudisrakentamista.

Useimmat vanhimmista rakennuksista sijaitsevat Puolukkasaaren alueella, Kapteenin- ja Puolukkasaarentiellä. Alueella on suunnittelualueen kulttuurihistoriallisesti mielenkiintoisimmat kohteet, kuten vanha kapteeni Hagenin kesähuvila ”Necken” vuodelta 1897, Vuonna 1913 tontille siirretty kalkkimakasiini, Luotsi Sundmanin mökki 1800-luvun alusta, joka on ollut myös kapteeni Ekmanin oleskelupaikkana (silloin nimellä ”Lintu”) sekä Kapteeni Weckströmin huvila vuodelta 1897. Osan näistä huviloista venäläiset ottivat haltuunsa vapaussodan aikana.

Alueen länsirannan rakennukset ovat hyvin nähtävissä Skatanin suunnasta.

Skatan alue

Skatan alueella rakennuskanta tiivistyy kylämäiseksi kokonaisuudeksi rantaan. Skatan rakennuskanta on iältään vaihtelevaa. Rakennukset näkyvät vastarannoilta hyvin, mikä korostaa rakennuskannan merkitystä maisemassa. Rakennuskanta on iältään vaihtelevaa. Alueella on rakennuksia pääosin 1900-luvun alusta ja jälleenrakennuskaudelta.

Alueella on aikoinaan asunut paljon kalastajia ja kalastusyhteisön merkit ovat edelleen havaittavissa. Rannoilla on venevajoja, veneitä ja laitureita.

Copyright © Pöyry Environment Oy

Mielenkiintoisimpia kohteita alueella on Norrgrannin kalastajapariskunnan asuinrakennus 1900-luvun alusta Skatantien ja Ottontien risteyksessä, vanha kalastajamökki vuodelta 1937, kultaseppä Sandelinin rakennus noin 1930-luvulta sekä Björkskäretin alueella sijaitseva mökki, jonne hylkeenpyytäjät toivat aikoinaan saaliinsa.

Kanuunalahti, Björkskärsträsket

Suunnittelualueen länsireunalla sijaitsevan Kanuunalahden rannalla sijaitsee muutamia kesämökkejä pääosin jälleenrakennuskaudelta. Rannat ovat kallioisia ja alueella on pääasiassa metsää. Voimalaitoksen rakennukset hallitsevat rantamaisemakuvaa.

Lähettyvillä sijaitsee Björkskärträsketin lampi. Lampi on vanhaa merenlahtea mihin merenkulkijat aikoinaan ankkuroituivat.

Karhusaari, Syväluodontie

Voimalaitosalueen pohjoispuoleisella niemellä sijaitseva rakennuskanta sijoittuu tien ja rannan väliselle kaistaleelle. Alueella on rakennuksia pääasiassa jälleenrakennuskaudelta ja lisäksi uudisrakentamista.

Ranta muodostuu aaltojen muovaamista kallioista sekä suurista kivilohkareista. Maasto on vaikeakulkuista, mikä on erityisesti vaikuttanut alueen rakennuskannan sijoittumiseen. Mökit ja saunarakennukset sijaitsevatkin yleensä kauempana rannasta, mäen päällä jossa maasto ei ole yhtä hallitsevaa. Rantaan on usein rakennettu vain laituri. Voimalaitosalue tuulivoimalaitoksineen sijaitsee Syväluodontien läheisyydessä ja häiritsee rannan näkymiä.

Mielenkiintoisin rakennus alueella on vanha hirsihuvila kallioisella rannalla, takana nousee suurien kivien muodostama mäki.

Copyright © Pöyry Environment Oy

Karhusaari; Källviken ja Bredskäret

Källvikenin alueella rakennuskanta sijoittuu nauhamaisesti ranta-alueille lahden ja Lähdelahden- ja Kaislalahdentien väliselle kaistaleelle. Alueella on rakennuksia pääasiassa jälleenrakennuskaudelta. Lisäksi on rakennuksia 1960–1980-luvulta sekä uudisrakentamista.

Merenkulkijat ankkuroituivat aikoinaan Källvikenin lahteen suojaan tuulilta. Kohdealueella sijaitseva Karhusalmi kulki Karhusaaren läpi aina Skatavikenille saakka erottaen silloisen saaren mantereesta. Salmi toimi laivaväylänä Kristiinankaupunkiin 1700-luvulla.

Bredskärin entisellä saarella sijaitsee 3 kesämökkiä eripuolilla saarta. Saaren eteläosassa on kelloseppä Österholmin vuonna 1936 rakentama kesähuvila. Länsiosassa on Skansin kesämökki 1950-luvulta ja pohjoisosassa on uusi huvilarakennus. Rakennukset ovat rakennettu väljästi rannan läheisyyteen, ympäristö on kuusi- ja mäntymetsää.

Mielenkiintoisimpia kohteita alueella on Sandelinin mökki vuodelta 1937 sekä Österhomin kesähuvila vuodelta 1936.

Copyright © Pöyry Environment Oy

5 LÄHTEET

Andersson, Päivi. Rakennusinventoinnin opas. Keski-Suomen museon monistesarja 2/2003. Jyväskylä 2003.

Kulturlandskapsinventering över Kristinestads kustområde. Lisbeth Knif, Österbottens museum. Vaasa 1998.

Norrvik, Christer. Purjeiden Kaupunki. Kristiinankaupungin merenkulku vuoden 1809 jälkeen. Kristiinankaupungin kaupunki 1999.

Mäkelä, Anneli. Kristiinankaupungin historia I. Kristiinankaupungin kaupunki 1984.

Pohjanmaan seutukaava 11.4.1995. Pohjanmaan liitto 1996.

Pohjanmaan maakuntakaavaehdotus 24.9.2007. Pohjanmaan liitto 2007.

Karttamateriaali:

Kristiinankaupungin tekninen keskus

”Karta öfver villaplatserna ocj fiskelägena belägnan Alisundet och Skata benämnda delar af Kristinestad. underludande egor. uppgjord år 1912 af K. Aug. Johansson.”.

”Karta över inom Skatan bosättningsområde belägna lägenheter i Kristinestads kommun och Vasa län. Kopierad från stycknings förrättningens No. 46482 karta, uppgjord enligt år 1936 utförd avfatting. förrättninger införd i jordregistret 31/10 1942. Utdragets riktighet bestyrker: å lantmäterikontoret i Vasa län den 10 maj 1955.”

Pitäjänkartta 1846. Kansallisarkiston digitaaliarkisto. <http://www.narc.fi>.

Suulliset tiedot:

Åström, Björn Kristiinankaupunki

Saari, Aarre ja Britta Kristiinankaupunki

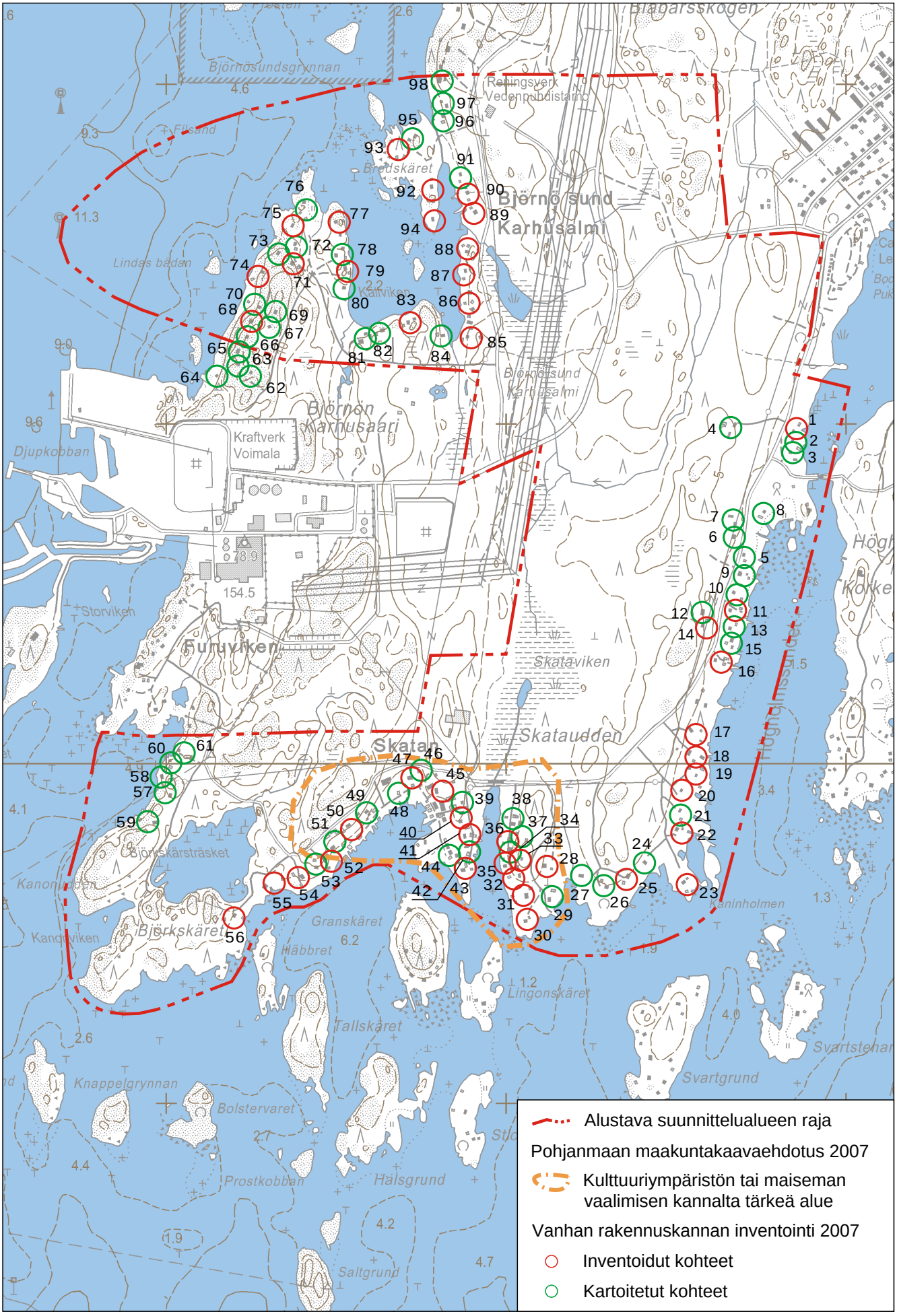
Norrgrann, Reinar Kristiinankaupunki

Norrgrann, Börje Kristiinankaupunki

Norrgrann, Gunvor Kristiinankaupunki

Österholm, Tom Skarpnäck, Ruotsi

Copyright © Pöyry Environment Oy

INVENTOINTIKOHDEKARTTA

KARHUSAAREN ASEMAKAAVA-ALUE

67070364.BS1
5.12.2007

ÖVERSÄTTNING

Kristinestads stad

Planläggning av området i Björnön

Rapport om inventering av byggnadsbeståndet

Competence. Service. Solutions.

Innehåll

1 INLEDNING 2

1.1 Områdets läge och allmän beskrivning 2
1.2 Metoder och skeden av utredningen 3

2 SKYDDSOBJKET, TIDIGARE UTREDNINGAR OCH PLANER 4

2.1 Skyddade objekt 4
2.2 Objekt vid de nationella kulturmiljö- och -landskapsutredningar 4
2.3 Betydande kulturmiljöområden och -objekt i landskapsplanen 4

3 OMRÅDETS HISTORIA 5

3.1 Grundande av Kristinestad 5
3.2 Historia i Björnö område 5
3.3 Historia av Skatan 6

4 SAMMANDRAG AV RESULTATEN VID BYGGNADSINVENTERING 8

5 KÄLLOR 12

Bilagor

Bilaga 1 Karta över de inventerade objekten

Copyright © Pöyry Environment Oy

1 INLEDNING

Inventering av det gamla byggnadsbeståndet på området av Björnön har uppgjorts som grundläggande utredningsmaterial för detaljplanering. Områdets detaljplanering har påbörjats på våren 2007. Syftet med inventeringen är att ge tillräckligt grundläggande uppgifter om egenskaper och värden på områdets byggnadskultur. Inventeringen har uppgjorts på uppdrag av Kristinestads stad av Pöyry Environment Oy:s Seinäjoki kontor där för arbetet har svarat inventerare arkit.stud. Leena Aunio och miljöteknikens ing. AMK Annukka Rajala samt arkit.stud. Juha-Matti Märijärvi som verkat som inventeringens handledare.

Inventeringsrapporten innehåller en kort allmän beskrivning om området, uppgifter om tidigare utredningar och planer, sammandrag om resultaten av byggnadsinventering samt inventeringsuppgifter om varje objekt.

Foton i rapporten och inventeringar har tagits av Leena Aunio och Annukka Rajala.

1.1 Områdets läge och allmän beskrivning

Området som skall inventeras är beläget sydväst om Kristinestad på en udde som havet omger. Området gränsar sig till kraftverksområde av Pohjolan Voima. Via utredningsområdet går ett kraftledningsområde från kraftverket i riktning till norr som delar landskapet i två delar.

På kraftverksområdet finns två anläggningar. Kristiina 1 är ett kraftverk som använder olja som energikälla och som blev färdigt år 1974. År 1989 uppfördes på området kolkraftverk Kristiina 2. Dessutom har kraftverket en egen hamn, Björnö hamn. På hamnområdet finns även tre vindkraftverk som blivit färdiga i början av 2004.

På Björnösund, på den norra delen av inventeringsområdet ligger Kristinestads kommunala avloppsreningsverk.

På planeringsområdet kan noteras konsekvenser som orsakas av landhöjningen. På den södra delen av Skataudden finns Lingonskärsudden som har vuxit ihop med kontinenten. Björkskärsträskets insjö är en före detta havsvik och Bredskäret på den norra delen av området är en före detta holme. Björnösund är igenvuxen och ansluter Björnön med kontinenten.

Byggande på inventeringsområdet har koncentrerats till strandområden. På området finns fritidsbebyggelse, till största del små sommarstugor och strandbastur med undantag av området i Skatan där också finns året runt bebyggelse. På Skatan är verksam ett fiske- och fiskodlingsföretag och på området har även funnits en pälsfarm men farmen har lagt ner verksamheten.

Copyright © Pöyry Environment Oy

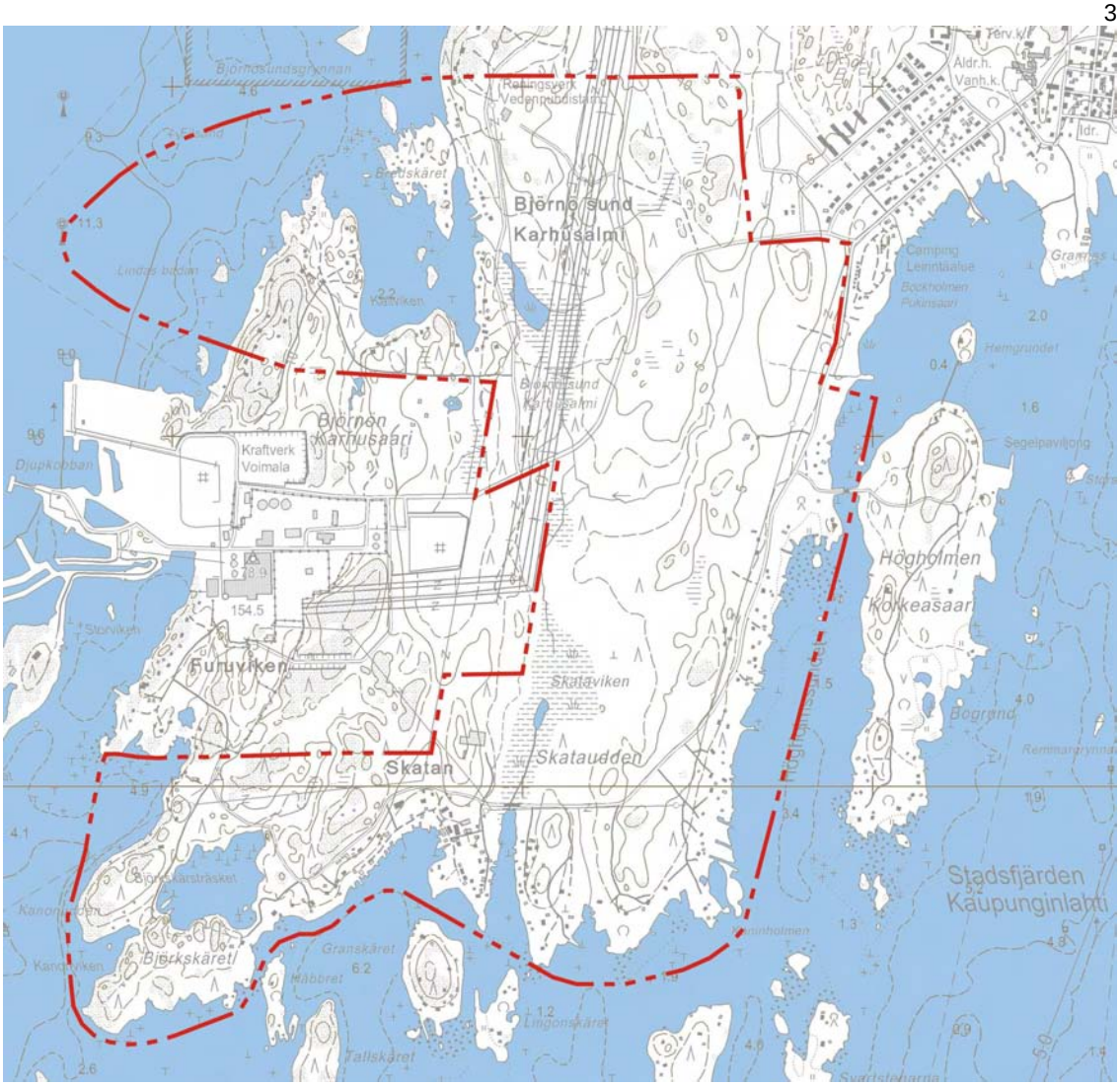

Bild 1. Områdets läge

1.2 Metoder och skeden av utredningen

Före början av den egentliga inventeringen gjorde inventerare och handledare av inventeringen 11.9.2007 ett terrängbesök på området. Vid terrängbesöket bedömdes inventeringsbehov av områdets byggnader med tanke på detaljplanering. På grund av terrängbesöket valdes objekt som skall inventeras för detaljplanering, sammanlagt 45 objekt. Som objekt som skulle inventeras valdes byggnader som härstammar före 1960-talet samt några 1960-talets byggnader som är typiska på området.

Invånare informerades av inventeringen med en tidningsartikel och ägare av de objekt som skulle inventeras fick ett meddelande över inventeringen.

Inventeringens terrängarbeten gjordes mellan 12.9. – 14.9.2007 och 25.9. – 28.9.2007. Inventerare har genomgått objekten och antecknat observeringar om objekten och miljön. Objekten fotograferades med en digital kamera. Under inventeringsbesöket utreddes bland annat objektens ålder, byggsätt och byggnadens typ, material, särdrag och om möjligt även användningshistoria. Inventeringen gällde till största del byggnadernas exteriör. Bara i några objekt gick man in i byggnaden. Historian av ett objekt som inventerades reddes ut genom intervjuer av områdets invånare samt om

Copyright © Pöyry Environment Oy

möjligt byggnadernas ägare, genom att undersöka själva byggnader och genom undersökning av källmaterial från lokal historia, gamla kartor och litteratur.

Uppgifter om inventeringen lagrades på databas av KIOSKI-tillämpningen som förvaltas av Museiverket och Västra Finlands miljöcentral, där de är i bruk för myndigheter, forskare och kommunen. Databasens inventeringsuppgifter sammanställdes också i bilaga för detaljplanens rapport av byggnadsinventering. De digitala foton som tagits från objekten lagrades i databas i bildstorlek som databasens system förutsätter. Foton i en ursprunglig storlek lagrades i CD-rom och organiserades enligt objekten.

Fyra objekt på området har inventerats på uppdrag av Österbottens museum i samband med områdets strandgeneralplanering (strandgeneralplanen fastställdes 9.11.2000). Uppgifter av dessa objekt har granskats och kompletterats.

2 SKYDDSOBJKET, TIDIGARE UTREDNINGAR OCH PLANER

2.1 Skyddade objekt

Fyra objekt på planområdet i Lingonskäruddens område har inventerats på uppdrag av Österbottens museum i samband med områdets strandgeneralplanering (strandgeneralplan fastställdes 9.11.2000). Tre av dessa objekt har skyddats med sr-beteckning och ett med s-beteckning.

2.2 Objekt vid de nationella kulturmiljö- och -landskapsutredningar

Enligt publikation Den byggda kulturmiljön, kulturhistoriska miljöer av riksinteresse (Museiverket, Miljöministeriet 1993) finns på planområdet inte några nationellt betydande objekt.

2.3 Betydande kulturmiljöområden och -objekt i landskapsplanen

Österbottens landskapsplan är under beredning. Skatan på planområdet och Alesundet norr om planområdet är enligt landskapsplanens preliminära utredning värdefulla kulturmiljöer för landskapet eller regionen. Dessa områden har i landskapsplanförslaget 24.9.2007 angivits som värdefulla områden med tanke på kulturmiljön och landskapsvården.

Till dess att landskapsplanen färdigtställs är på området i kraft regionplan för Vasa kustregion från år 1995. Skatan på planområdet och det nära liggande Alesundet har i regionplanen angivits som kulturlandskapsområden som är delområden som kompletterar områdets huvudsakliga markanvändning och som ibland omfattar flera områdesreserveringar och markanvändningsformer, med vilka man strävar efter att bevara områdets byggnadstradition och helhet.

Copyright © Pöyry Environment Oy

3 OMRÅDETS HISTORIA

3.1 Grundande av Kristinestad

Finlads generalguvernör Per Brahe grundade Kristinestad för främjandet av handel år 1649. Kronan ville grunda en ny stad där det redan förekom mycket handel. Med detta försökte man att göra slut på olaglig lanthandel och utveckla handel enligt kronans synvinkel.

Som plats för den blivande staden valdes Koppö. Koppön var dock inte längre någon ö utan hade på grund av landhöjningen blivit en udde. Den låg på ett lämpligt och förmånligt ställe på gränsområden av socknar Närpes, Tjöck och Lappfjärd, och fartyg hade redan längre avseglat från regionen till Stockholm. Bredvid Koppön öppnades en vik (nutida Stadsfjärden) där vattnet var djupt. Viken var också skyddad av nordlig och sydlig vind och därför var det bra att ankra där.

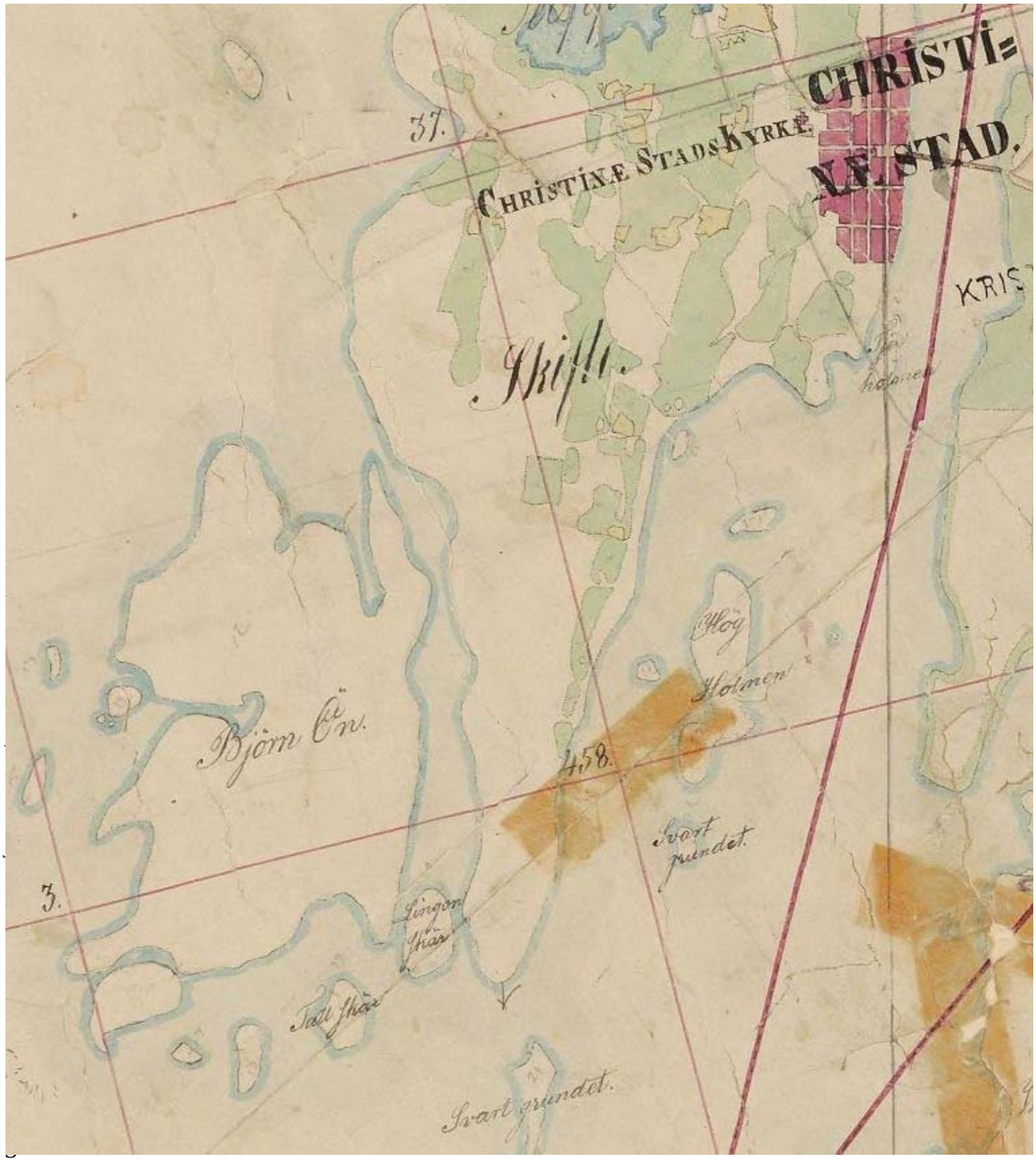
3.2 Historia i Björnö område

Sydväst om Koppön låg Björnön som skildes av Koppön av ett ganska brett, några meter djupt Björnösund. En gammal skärgårdsfarled gick från Norra Finland till söder sannolikt via Björnösund. Därför har det antagits att man kanske hade börjat bygga enkla hus eller bodar vid stränderna av Björnön. Farleden i Björnösund har nämnts redan 1784 när man diskuterade att göra den djupare. Farleden har varit en av de äldsta farlederna till Kristinestad. Dessutom nämns på en karta från 1700-talet att ”Björnösund är ett sund, via vilket man kan ro med flesta båtar”.

Också Björnön erbjöd för sjöfarare skyddade ankringsplatser i vikar på den norra och södra sidan av ön. Viken på den norra sidan kallas nuförtiden Källviken, Björkskärsträsket på den södra delen av Björnön är däremot havsvikens relikt.

Omgivningen av Björnön är mycket stenig och stränderna är bergiga. Enligt hörsägnen har gryt i Björnön förr i tiden använts av spritsmugglare för vilka den steniga terrängen erbjöd bra gömställen.

Copyright © Pöyry Environment Oy

Sockenkarta år 1846. Vänster i bild Björnön. Källa: Riksarkivets digitala arkiv.

3.3 Historia av Skatan

Skatan som ligger på den södra delen av planområdet bebyggs till största delen av sommarstugor. Förr i tiden var fiske den viktigaste näringen på Skatan. Dessutom sköttes boskap. Typiskt var att fiskare bodde på sommaren nära fiskevatten och på vintern i stadscentrum på ett bostadsområde för lägre stånd. På 1800-talet var på området verksam även ett repslageri som sköttes av Anders Henrik och Lena Vinqvist.

På Lingonskärsudden fanns redan på 1700-talet ett fiskesamhälle. På området uppfördes på 1800-talet flera fiskarstugor och sommarvillor, varav flera ägdes av stadens högre stånd. Till exempel hade flera kaptener en sommarvilla på området. Stadens borgare kom på sin fritid till området för att fiska och spendera tid. De hade även marker för lantbruk, åtminstone på strandområden vid den nuvarande Skatavägen.

Copyright © Pöyry Environment Oy

På Lingonskärsudden ligger bland annat kapten Wilhelm Hagens sommarvilla ”Necken” som byggdes 1897. En före detta kalkmagasin som flyttades till området 1913 har också bevarats. Lots Sundmans stuga från början av 1800-talet har utmärkt bevarat sin ursprungliga karaktär. Guldsmed Sandelin köpte på den västra stranden av Lingönskärsudden år 1897 en fiskarstuga som han renoverade.

Den första vägen till Skatan byggdes i början av 1900-talet och den gick längs stranden och slutade på den nuvarande tomten Norrgrann (Skatavägen 280). Den nuvarande vägen blev färdig på 1970-talet.

Det nuvarande området av Skataudden kallades först Skatan. Först när man byggde en bro över Skataviken i början av 1900-talet mellan Skataudden och Skatan började man kalla den nuvarande Skatan med sitt namn och den gamla Skatan ändrades till Skataudden.

Väster om Skatan finns ett område som kallas Kanonudden. Området fick sitt namn från händelserna under det Krimska kriget (1854-1856). Engelsmän hade tänt eld på dockor och fartyg i Uleåborg och Brahe. Invånarna i Kristinestad försökte hindra likadana händelser i sin egen stad. Man förde fartyg till Nordfjärden i skydd, kvinnor och barn lämnade staden och gick till Tjöck eller Lappfjärd. Man gömde egendom till bodar och rior. På den södra lilla udden i Björnön gjordes en spaningsplats med avsikt att varna stadens invånare om man såg fiendefartyg. Kristinestadsborna hade i bruk kanoner som fördes på strand nära Björkskärsträsket. När fiendefartygen kommit behövde man dock inte använda kanoner, eftersom hemvärn rodde med sina båtar till fartygen för att förhandla och ärendet blev skött genom diskussioner.

Under frihetskriget tog ryska grupper i bruk flera sommarstugor på Skatavikens strand. Från Skatavikens (Lingonskärsudden) villor finns en bra utsikt till farled som leder till hamnen och därför ansågs de vara militärt viktiga.

Copyright © Pöyry Environment Oy

4 SAMMANDRAG AV RESULTATEN VID BYGGNADSINVENTERING

Byggnaderna på området är till största delen små fritidsbostäder och strandbastur. På gårdsplanerna finns ofta också ett skjul och ett utedass. På de steniga stränderna finns bryggor och vågbrytare. Byggnadsbestånd varierar i stil och ålder.

De mesta byggnaderna på planeringsområdet härstammar från 1950-1960-talet. De äldsta byggnaderna är från 1800-talet. Byggnaderna har vanligen åstak och är oftast målade med rödmylla. Dessutom finns på området flera byggnader målade med vit eller gul. Byggnaderna har en våning med undantag av några få villor från slutet av 1800-talet och från 1930-talet. Byggnaderna är ofta försedda med verandor som är antingen lika långa som fasaden eller enkla små förstukvistar.

Fiske och skärgård har skapat grund för byggandet av Skatan och Skataudden. Det som verkar starkt på landskapet på den norra delen av planeringsområdet är de höga stränderna med stenblock på områdets västra del.

Strandbyggande vid Högholmsundet

På den östra kanten av planeringsområdet, på stranden av Högholmsundet finns tät fritidsbebyggelse. Också väster om Skatavägen som följer stranden finns några få byggnader. Största delen av byggnaderna är från återuppbyggnadsperioden. Dessutom finns på området byggnader från 1960-talet samt nyare byggnadsbestånd. Den östra sidan av Skatavägen gränsas av en lång granhäck och ofta finns det en port eller portstolpar på ändan av vägen som går till gården. Byggnaderna ligger ofta nära vägen och fasaderna har riktats mot stranden. När man kommer närmare Skatan åtskiljer sig Skatavägen från stranden och det finns inte mer utsikt till stranden.

Copyright © Pöyry Environment Oy

Skataudden och Lingonskärsudden

Byggnadsbeståndet på Skataudden ligger nära stranden i ändorna av vägarna som ansluter sig med Skatavägen samt på Lingonskärsudden som är en före detta holme öster om Skataviken. På området finns i huvudsak gammalt byggnadsbestånd från 1800-talet och från början av 1900-talet. Dessutom finns på området byggnader från återuppbyggnadsperiod samt nybyggande.

De flesta av äldre byggnader ligger på Lingonskärsudden, vid Kaptens- och Lingonskärsvägen. På området finns de kulturhistoriskt mest intressanta objekt såsom den gamla villan ”Necken” av kapten Hagen från år 1897, år 1913 till tomten flyttade kalkmagasin, lots Sundmans stuga från början av 1800-talet som har varit också kapten Ekmans vistelseplats (då med namnen ”Lintu/Fågel”) samt kapten Weckströms villa från år 1897. En del av dessa villor har använts av ryssar under frihetskriget.

Byggnader på områdets västra strand kan ses bra från Skatans riktning.

Skatan

Byggnadsbeståndet på Skatan liknar med sin täthet en by och utgör en helhet vid stranden. Byggnadsbeståndet på Skatan varierar enligt åldern. Byggnaderna kan ses från de motsatta stränderna bra, vilket betonar byggnadsbeståndets betydelse på landskapet. På området finns byggnader i huvudsak från början av 1900-talet och från återuppbyggnadsperioden.

På området har förr i tiden bott många fiskare och man kan fortfarande märka tecken av fiskesamhället. På stränderna finns båthus, båtar och bryggor.

Copyright © Pöyry Environment Oy

De mest intressanta objekt på området är en bostadsbyggnad av Norrgranns fiskarpar från början av 1900-talet vid korsningen av Skatavägen och Ottovägen, en gammal fiskarstuga från år 1937, guldsmed Sandelins byggnad ungefär från 1930-talet samt en stuga på Björkskäret där sälfångare tidigare tog sina byten.

Kanonviken, Björkskärsträsket

På Kanonvikens strand på den västra kanten av planeringsområdet finns några sommarstugor i huvudsak från återuppbyggnadsperioden. Stränderna är bergiga och på området finns i huvudsak skog. Byggnaderna på kraftverksområdet dominerar strandlandskapsbildet.

I närområgivningen finns Björkskärträsket. Träsket är en gammal havsvik där sjöfarare förr i tiden ankrade.

Björnön, Djupkoppsvägen

Byggnadsbeståndet på en udde norr om kraftverksområdet ligger på en remsa mellan vägen och stranden. På området finns byggnader i huvudsak från återuppbyggnadsperiod och dessutom nybyggande.

Stranden bildas av klipporna som vågorna har format samt av stora stenblockar. Terrängen är oländig vilket har särskilt haft inverkan på placering av byggnadsbeståndet på området. Stugorna och bastubyggnaderna ligger i regel längre ut från stranden på backen där terrängen är inte så dominerande. Man har ofta byggt bara en brygga på stranden. Kraftverksområdet med sina vindkraftverk ligger nära Djupkoppsvägen och stör vyn över stranden.

Den mest intressant byggnaden på området är en gammal stockvilla på en bergig strand, bakom den stiger en backe som bildas av stora stenar.

Copyright © Pöyry Environment Oy

Björnön; Källviken och Bredskäret

Byggnadsbeståndet på området i Källviken placerar sig på remsor på strandområdet mellan Källviks- och Sävviksvägen. På området finns byggnader i huvudsak från återuppbyggnadsperioden. Dessutom finns där byggnader från 1960-1980-talet samt nybyggande.

Sjöfarare ankrade förr i tiden i Källviken för att skydda sig mot vind. Björnösund som ligger på området gick via Björnön ändå till Skataviken och skilde ön från kontinenten. Sundet verkade som farled till Kristinestad på 1700-talet.

På en före detta holme, Bredskär, ligger tre sommarstugor på olika håll av ön. På den södra delen av ön finns en sommarstuga som urmakare Österholm uppförde år 1936. På den västra delen finns Skans sommarstuga från 1950-talet och på den norra delen en ny villabyggnad. Byggnaderna har byggts glest nära stranden, i omgivningen är gran- och tallskog.

De mest intressanta objekt på området är Sandelins stuga från år 1937 samt Österholms sommarvilla från år 1936.

Copyright © Pöyry Environment Oy

5 KÄLLOR

Andersson, Päivi. Rakennusinventoinnin opas. Keski-Suomen museon monistesarja 2/2003. Jyväskylä 2003.

Kulturlandskapsinventering över Kristinestads kustområde. Lisbeth Knif, Österbottens museum. Vaasa 1998.

Norrvik, Christer. Purjeiden Kaupunki. Kristiinankaupungin merenkulku vuoden 1809 jälkeen. Kristiinankaupungin kaupunki 1999.

Mäkelä, Anneli. Kristiinankaupungin historia I. Kristiinankaupungin kaupunki 1984.

Regionplan för Vasa kustregion 11.4.1995. Österbottens förbund 1996.

Österbottens landskapsplanförslag 24.9.2007. Österbottens förbund 2007.

Kartmaterial:

Tekniska centralen i Kristinestad

”Karta öfver villaplatserna ocj fiskelägena belägnan Alisundet och Skata benämnda delar af Kristinestad. underludande egor. uppgjord år 1912 af K. Aug. Johansson.”.

”Karta över inom Skatan bosättningsområde belägna lägenheter i Kristinestads kommun och Vasa län. Kopierad från stycknings förrättningens No. 46482 karta, uppgjord enligt år 1936 utförd avfatting. förrättninger införd i jordregistret 31/10 1942. Utdragets riktighet bestyrker: å lantmäterikontoret i Vasa län den 10 maj 1955.”

Sockenkarta 1846. Riksarkivets digitala arkiv. <http://www.narc.fi>.

Muntliga uppgifter:

Åström, Björn Kristinestad

Saari, Aarre och Britta Kristinestad

Norrgrann, Reinar Kristinestad

Norrgrann, Börje Kristinestad

Norrgrann, Gunvor Kristinestad

Österholm, Tom Skarpnäck, Sverige

Copyright © Pöyry Environment Oy